

Niepubliczna Placówka Doskonalenia Nauczycieli
przy stowarzyszeniu „DOROŚLI DZIECIOM”
w Spółnie Krajeńskim
Nr rejestracyjny 5/2001

Kurs kwalifikacyjny
TERAPIA PEDAGOGICZNA

Maria Chojnacka

INDYWIDUALNY PLAN ROZWOJU
UCZNIĄ Z UPOŁEDZENIEM UMYSŁOWYM STOPNIA LEKKIEGO
W SZKOLE OGÓLNODOSTĘPNEJ

Praca napisana pod kierunkiem
mgr Jolanty Smei

Inowrocław 2004

Spis treści

Wstęp	3
Rozdział I – Podstawy prawne	4
Rozdział II – Charakterystyka zaburzeń dziecka upośledzonego w stopniu lekkim	
2.1. Symptomatologia upośledzenia umysłowego stopnia lekkiego	
2.1.1. Procesy instrumentalne	
2.1.1.1. Procesy orientacyjne.....	6
2.1.1.2. Procesy intelektualne	7
2.1.1.3. Procesy wykonawcze.....	7
2.1.2. Procesy ustosunkowania	
2.1.2.1. Procesy emocjonalno–motywacyjne	8
2.1.2.2. Dojrzałość społeczna	8
Rozdział III – Zasady tworzenia indywidualnego planu rozwoju ucznia upośledzonego w klasie masowej.....	9
Rozdział IV – Podstawowe informacje o dziecku	10
Rozdział V – Indywidualny plan rozwoju ucznia upośledzonego w stopniu lekkim w klasie V szkoły masowej	
5.1. Wypis z orzeczenia.....	12
5.2. Płaszczyzny rewalidacji.....	13
5.3. Sposoby usprawniania zaburzeń.....	15
5.4. Indywidualny plan rozwoju ucznia na lekcjach matematyki w kl. V szkoły masowej	
5.4.1. Uczeń upośledzony a matematyka	21
5.4.2. Cele edukacyjne	21
5.4.3. Metody	22
5.4.4. Spodziewane osiągnięcia edukacyjne po klasie V	22
5.4.5. Program nauczania matematyki w szkole masowej a sfera poznawcza ucznia upośledzonego w stopniu lekkim.....	23
5.4.6. Sposoby rewalidacji na lekcjach matematyki	25
5.4.7. Przewidywane efekty pracy rewalidacyjnej.....	29
Podsumowanie	32
Bibliografia	33

Wstęp

Coraz częściej do szkół masowych trafiają uczniowie upośledzeni umysłowo w stopniu lekkim. Dla nauczycieli nieprzygotowanych do pracy z takimi dziećmi jest to zazwyczaj duży problem. Jedni próbują ambitnie nauczyć te dzieci języków obcych lub skomplikowanych wzorów i reakcji chemicznych, a inni mimo dobrych chęci mało wnoszą do rozwoju dziecka – obniżają wymagania edukacyjne ale nie usprawniają jego zaburzeń.

Praca niniejsza ma na celu przybliżenie nauczycielom uczącym w szkołach masowych problemów dziecka upośledzonego umysłowo w stopniu lekkim, funkcjonującego w szkole na równych zasadach z innymi uczniami, ale wymagającego specjalnego postępowania, prowadzącego nie tyle do przyrostu poziomu wiedzy ucznia, co do przyrostu jego sprawności w zaburzonych sferach.

Podstawą do tworzenia indywidualnego planu rozwoju ucznia jest przede wszystkim orzeczenie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej. Ważny jest ten etap kształcenia, na jakim znajduje się uczeń, gdyż od niego zależne są treści na bazie których będziemy pracowali z uczniem. Zawarty w tej pracy plan zawiera charakterystykę zaburzonych czterech sfer: percepcyjnej, ruchowej, emocjonalno-motywacyjnej i interakcji społecznych oraz wskazania co do sposobów rewalidacji zaburzeń – w formie ogólnych propozycji ćwiczeń.

Kolejną częścią jest plan pracy z uczniem lekko upośledzonym na lekcjach matematyki w klasie V szkoły podstawowej. W tej części została szczególnie omówiona tematyka dotycząca treści programowych przekazywanych w sferze poznawczej oraz ćwiczeń rewalidacyjnych możliwych do przeprowadzenia w ramach zajęć przedmiotowych.

Rozdział I.

Podstawy prawne

W świetle obowiązujących w naszym kraju przepisów każdy ma prawo do nauki i wszyscy są wobec prawa równi.¹ Prawo to mają więc również dzieci niepełnosprawne, a wśród nich dzieci z upośledzeniem umysłowym (w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym bądź głębokim), stanowiące największą grupę uczniów niepełnosprawnych.

W systemie edukacji każda niepełnosprawność stwierdzana jest na podstawie orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznej o potrzebie kształcenia specjalnego. Orzeczenie PPP zawiera diagnozę, zalecenia do terapii oraz prognozę rozwoju. W orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego określa się zalecaną formę kształcenia specjalnego w szkole ogólnodostępnej, szkole integracyjnej lub oddziale integracyjnym, szkole specjalnej lub oddziale specjalnym albo w specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym.²

Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Kształcenie to może być prowadzone w formie nauki w szkołach ogólnodostępnych, szkołach lub oddziałach integracyjnych, szkołach lub oddziałach specjalnych i ośrodkach. Jeżeli orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zaleca kształcenie dziecka odpowiednio w przedszkolu specjalnym albo w przedszkolu, szkole podstawowej lub gimnazjum, ogólnodostępnych lub integracyjnych, odpowiednią formę kształcenia, na wniosek rodziców, zapewnia jednostka samorządu terytorialnego właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, do której zadań własnych należy prowadzenie przedszkoli lub szkół.³

Szkolą, do której uczęszcza dziecko niepełnosprawne, ma obowiązek dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb ucznia na podstawie opinii publicznej lub niepublicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym niepublicznej poradni specjali-

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona w dniu 2 kwietnia 1997 r.

² Rozporządzenia MEN z dnia 12 lutego 2001 r. w sprawie orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży oraz szczegółowych zasad kierowania do kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania (Dz. U. Nr 13 z 2001 r., poz. 114).

³ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 ze zmianami

stycznej, w przypadku ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego albo indywidualnego nauczania, na podstawie tego orzeczenia.⁴

W przypadku uczniów z upośledzeniem umysłowym działano edukacyjna szkoła (dydaktyczna, wychowawcza i rewalidacyjna) opiera się na indywidualnych programach edukacyjnych, ustalonych dla każdego ucznia na podstawie wielospecjalistycznej oceny poziomu jego funkcjonowania i zawierających realne, szczegółowe cele, zadania i treści, mieszczące się w strefie indywidualnego rozwoju ucznia.⁵

W szkolnym planie nauczania należy uwzględnić dodatkowo dla uczniów niepełnosprawnych zajęcia rewalidacyjne. Dyrektor szkoły, z wyjątkiem szkoły specjalnej, w uzgodnieniu z organem prowadzącym, przydziela dodatkowe godziny na prowadzenie indywidualnych zajęć rewalidacyjnych z uczniami niepełnosprawnymi.⁶

Szanse edukacyjne uczniów niepełnosprawnych podwyższone są również przez sposób finansowania kształcenia specjalnego. Określa się dodatkowe wagi za poszczególne niepełnosprawności. Pieniądze „idą za dzieckiem” posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego niezależnie od tego, gdzie to kształcenie jest organizowane, tzn. w szkole ogólnodostępnej, integracyjnej czy specjalnej.⁷

⁴ **Rozporządzenie MEN** z dnia 21 marca 2001 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 29, poz. 323 ze zmianami: Dz. U. Nr 128 z 2001 r., Dz. U. Nr 46 z 2002 r., Dz. U. Nr 155 z 2002 r.)

⁵ **Rozporządzenie MENiS** z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458)

⁶ **Rozporządzenie MENiS** z dnia 12 lutego 2002 roku w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 15 z 2002 r.)

⁷ **Rozporządzenie MEN** z 29 grudnia 2000 r. w sprawie zasad podziału oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. Nr 122, poz. 1330 ze zmianami)

Rozdział II.

Charakterystyka zaburzeń dziecka upośledzonego w stopniu lekkim

Każdy nauczyciel szkoły masowej, który spotyka się w swej pracy z dzieckiem upośledzonym umysłowo w stopniu lekkim, zauważa przede wszystkim jego trudności w nauce, nie zawsze zdając sobie w pełni sprawę skąd się one biorą. Często z tego powodu nauczyciele popełniają błędy w procesie nauczania tych uczniów. Najczęstszym błędem jest brak zastanowienia w planowaniu pracy nad przydatnością praktyczną wymaganych od ucznia upośledzonego wiadomości i umiejętności i ocenianie porównująco wiedzę takiego ucznia z wiedzą ucznia w normie intelektualnej. Zrozumienie dziecka lub złe zachowanie odbierane jest zazwyczaj jako złośliwość wobec nauczyciela. Innego rodzaju błędem jest stawianie uczniowi zbyt wysokich ocen (za byle co). Przedstawiona niżej symptomatologia powinna pomóc w zrozumieniu istoty upośledzenia umysłowego stopnia lekkiego.

2. 1. Symptomatologia upośledzenia umysłowego stopnia lekkiego⁸

2. 1. 1. Procesy instrumentalne

2. 1. 1. 1. Procesy orientacyjne

Do procesów orientacyjnych zaliczamy:

- spostrzeganie – jego sprawność jest zasadniczo w normie, ale tok spostrzegania jest wolny i nieprecyzyjny. Obserwuje się trudności z wyróżnianiem istotnych szczegółów. Spostrzeganie dziecka nie odbija w pełni otaczającej go rzeczywistości. Zachowane zdolności do percepcji muzyki.
- uwaga – uwaga dowolna ucznia dobrze koncentruje się na materiale konkretnym, ale krótko i słabo na materiale abstrakcyjnym, trudnym do zrozumienia. Uczeń ma słabą podzielność i zakres uwagi, trudno mu się kierować. Podzielność oraz trwałość uwagi dowolnej wzrasta z wiekiem.

⁸ za E. Tomczak, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Pyzdrach

- pamięć – mechaniczna pamięć jest dobra. Mogą się jednak pojawiać zmyślenia i konfabulacje, uzupełniające luki pamięciowe. Ślaba jest pamięć logiczna zarówno wie-
 cza jak i trwała oraz dowolna. Dziecko uczy się bez zrozumienia, w wolnym tempie.
 Dość łatwo zapamiętuje piosenki i wiersze.
- mowa – rozwój mowy jest opóźniony, częste są te wady wymowy. Uczeń ma trud-
 ności z formułowaniem wypowiedzi i wypowiadaniem myśli. Zasób słownictwa jest
 mały, przeważa słownictwo bierne nad czynnym. Słownik dziecka jest ubogi w poj-
 cia abstrakcyjne, ze względu na trudności w przyswajaniu i rozumieniu ich sensu.

2. 1. 1. 2. Procesy intelektualne

Procesem intelektualnym jest myślenie. Myślenie konkretno-obrazowe dominuje nad
 pojściowo-słownym. Brak jest myślenia hipotetyczno-dedukcyjnego. Upośredzona jest zdol-
 ność abstrahowania, uogólniania, porównywania oraz rozumowania przyczynowo-
 skutkowego i tworzenia pojęć. Uczeń ma trudności z myśleniem samodzielnym. Myśli
 w zwolnionym tempie. Nie potrafi powściągać myśli, pochopnie podejmuje sędzi i decyzje.
 Ma ograniczoną zdolność do samokontroli i słaby krytycyzm. Potrafi trafnie zdefiniować tyl-
 ko proste pojęcia, podaje ich cechy szczegółowe jako istotne, z pominięciem cech ogólnych.
 Znajduje podobieństwa tylko pomiędzy dwoma, trzema pojęciami. Dobrze definiuje pojęcia
 konkretne, ale nie potrafi podać definicji pojęć abstrakcyjnych. Klasyfikacji potrafi dokonać
 tylko pod warunkiem odwołania się do konkretnego, np. potrafi ułożyć przedmioty według okre-
 ślonego porządku. Uczeń upośredzony w stopniu lekkim ma mniejszy zasób pojęć liczbowych
 i gorzej wykonuje operacje matematyczne. Ma duże trudności w rozumieniu ułamków
 i opanowaniu fizyki. Upośredzone jest syntetyczne ujęcie zdobytych wiadomości i wiązanie
 ich w logiczną całość.

2. 1. 1. 3. Procesy wykonawcze

Objawem zaburzenia motoryki jest opóźniony rozwój ruchowy. Dziecku brak precyzji
 ruchów, jego ruchy są słabo skoordynowane. Potrafi dokonać samoobsługi w pełnym zakre-
 sie. Jest też w stanie opanować czynności zawodowe, a nawet bardzo dobrze je wykonywać.

2. 1. 2. Procesy ustosunkowania

2. 1. 2. 1. Procesy emocjonalno–motywacyjne

Uczniowie upośledzeni w stopniu lekkim słabiej kontrolują swoje emocje, mają ograniczoną zdolność do samokontroli i panowania nad emocjami. Są niestali emocjonalnie, wahania nastrojów mogą u nich występować bez wyraźnej przyczyny. Często występuje też nadmierna ruchliwość. Charakterystyczna jest u tych uczniów sztywność zachowań, poglądów i uczuć, przy wzmożonej podatności na sugestię. Cechuje ich słaby krytycyzm, zarówno w stosunku do otoczenia, jak i do siebie. Poważnie ograniczone jest przeżywane uczucie wyższych; patriotycznych, moralnych, społecznych i estetycznych. Niektórzy zdają sobie sprawę ze swego ograniczenia, co powoduje kompleks niższej wartości oraz powstawanie różnych mechanizmów obronnych. W sferze motywacyjnej występują cechy świadczące o słabości sterującej funkcji intelektu, jak impulsywność i brak przemyślenia w ważnych poczynaniach. Uczniowie ci są bardziej podatni na zaburzenia sfery emocjonalnej. Na skutek długotrwałej sytuacji stresowej przejawiają najczęściej cechy zahamowania i wycofywania się.

2. 1. 2. 2. Dojrzałość społeczna

Proces dojrzewania społeczno–moralnego jest spowolniony i zróżnicowany. Najszybciej osiąga dojrzałość w sferze postaw, wartości, przekonań i poglądów moralnych, a najwolniej w sferze uczuć moralnych i wiedzy moralnej. Jest to spowodowane zwiększoną podatnością na sugestię i podatnością do naśladowania oraz z ograniczonymi możliwościami rozwojowymi w sferze intelektu i uczuć wyższych. Poziomą uspołecznienia jest zależny od sytuacji rodzinnej i środowiskowej.

Rozdział III.

Zasady tworzenia indywidualnego planu rozwoju ucznia upośledzonego w klasie masowej

Indywidualny plan rozwoju ucznia jest najlepszym sposobem postępowania z dzieckiem upośledzonym uczyszczającym do szkoły masowej. Podstawą tworzenia takiego planu jest orzeczenie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej o potrzebie kształcenia specjalnego. Tworząc indywidualny plan rozwoju ucznia należy brać pod uwagę przede wszystkim zaburzenia w poszczególnych sferach i sposoby ich rewalidacji, a dopiero w drugiej kolejności etap kształcenia, na jakim znajduje się uczeń, i cele edukacyjne poszczególnych przedmiotów nauczania.

Plan powinien zawierać charakterystykę zaburzonych czterech sfer: poznawczej, ruchowej, emocjonalno-motywacyjnej i interakcji społecznych, a także wskazania co do sposobów rewalidacji zaburzeń. Wskazówki te mogą mieć postać ogólnych propozycji ćwiczeń, aby każdy z uczących nauczycieli miał możliwość skorzystania z nich w ramach swojego przedmiotu (tworząc własny przedmiotowy plan pracy).

Ponieważ oprócz usprawniania będzie również przekazywana uczniowi wiedza, wskazane jest, aby cele rewalidacyjne były zaplanowane w ścisłym związku z realizacją celów edukacyjnych, zawartych w planach dydaktycznych realizowanych przez poszczególnych nauczycieli. Dlatego też indywidualny plan rozwoju ucznia musi mieć odniesienie do programów nauczania.

Rozdział IV.

Podstawowe informacje o dziecku

Uczennica pochodzi z rodziny wielodzietnej, niezaradnej życiowo, ale dbającej w miarę swoich możliwości o podstawowe potrzeby dzieci. Rodzice akceptują upośledzenie umysłowe swojej córki, tak samo jak i jej starszego brata i młodszej siostry. Dziecko jest czyste, zadbane, raczej spokojne, ale niestabilne emocjonalnie.

Aktualnie dziewczynka uczęszcza do IV klasy szkoły masowej. Naukę w szkole podstawowej rozpoczęła z rocznym opóźnieniem, gdy na podstawie badań przeprowadzonych w Poradni Psychologiczno - Pedagogicznej (we wrześniu 1999r.) została odroczonej od obowiązku szkolnego z powodu opóźnienia rozwoju umysłowego i braku dojrzałości do nauki w klasie I – powtarzała klasę „0”. Powtórne badania (kontrolne) przeprowadzone zostały w czerwcu 2000 r. Wykazały one, że pomimo poprawy w pewnych zakresach programowych, dziecko wykazuje słabsze przygotowanie do nauki w klasie I. Wskazano na potrzebę zajęć korekcyjno-kompensacyjnych od początku nauki szkolnej. Już od początku nauki (mimo uczęszczania na zajęcia wyrównawcze) wystąpiły poważne kłopoty z przyswajaniem bieżącego materiału programowego, trudności w pisaniu, czytaniu i wypowiedaniu się. Spowodowane one były nie tylko niepełną dojrzałością dziecka z klasy przedszkolnej do podjęcia nauki w klasie I, ale również nieregularnym uczęszczaniem na zajęcia szkolne bez konkretnego uzasadnienia.

W kwietniu 2001 r. – wskutek przeprowadzki rodziców – dziewczynka została uczennicą innej szkoły masowej. W listopadzie 2001 r., jako uczennica II klasy tej samej szkoły, była po raz kolejny badana w Poradni Psychologiczno - Pedagogicznej. Skutkiem tych badań była opinia wskazująca nauczanie specjalne programem dla dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim. Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zostało sporządzone dopiero w grudniu 2001 r. z powodu opieszałości matki, która nie dostarczyła w odpowiednim czasie wyników specjalistycznych badań lekarskich.

Dalszą edukację dziewczynka kontynuowała w szkole specjalnej – do stycznia 2003 r., kiedy to jako uczennica klasy III powróciła do naszej szkoły, w której rozpoczynała naukę

Jako dziecko o specjalnych potrzebach edukacyjnych objęta została zajęciami rewalidacyjnymi w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Do końca kl. III zajęcia rewalidacyjne prowadzone były w grupie 3 osobowej ze względu na brak przydziału godzin, a od klasy IV prowadzone są indywidualnie.

Na zajęciach rewalidowane są wszystkie zaburzone sfery i w każdej z nich obserwuje się powolny, ale systematyczny przyrost umiejętności. Uczennica wyciszyła się emocjonalnie, co skutkuje lepszym, bliższym kontaktem z nauczycielami. Usprawniły się funkcje percepcyjno - motoryczne. Potrafi starannie i dokładnie zakolorować ograniczony obszar. Poprawiła się umiejętność głośnego czytania, ale nadal czyta głośko (sylabami czyta tylko w trakcie stosowania metody „osiemnastu struktur wyrazowych”) i nie zawsze rozumie przeczytany tekst. Na pytania odpowiada jednowyrazowo, odpowiedzonym zdaniem sprawia jej trudność. Często nie rozumie polecenia, wymaga dodatkowych wyjaśnień. Nadal silnie zaburzony jest słuch fonematyczny. We wszystkich formach pisania pojawiają się błędy. Najtrudniej rewalidować i rozwijać ten fragment sfery poznawczej, który dotyczy umiejętności matematycznych i logicznego myślenia. Umie odczytać i zapisać liczby do 1000, ale dodaje i odejmuje tylko na konkretach (w zakresie 20), popełniając przy tym błędy w przeliczaniu. W kontaktach z rówieśnikami jest nieśmiała, ma trudności w komunikowaniu się – ma słabą rozwiniętą sferę czynną. Tempo pracy zróżnicowane, ale częściej spowolnione (niezależnie od stopnia trudności zadania). Nadal utrzymuje się deficyty w zakresie pamięci trwałej. Ma kłopoty z koncentracją. Pracuje chętnie pod nadzorem nauczyciela i przy jego wsparciu, a pozostawiona bez niego przerywa wykonywane zadanie i często go nie kończy. Poziomą umiejętność we wszystkich zakresach aktywności jest niestała.

Rozdział V.

Indywidualny plan rozwoju ucznia upośledzonego w stopniu lekkim w klasie V szkoły masowej

5. 1. Wypis z orzeczenia

ORZECZENIE NR z 2001 r.

na wniosek
Zespół Orzekający Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w
w składzie:
orzeka o potrzebie kształcenia specjalnego
na czas nauki w szkole podstawowej.

Diagnoza

Sprawność intelektualna na poziomie niedorozwoju umysłowego stopnia lekkiego. Utrzymują się głębokie deficyty w zakresie pamięci trwałej, wnioskowania przyczynowo-skutkowego, analizy i syntezy wzrokowej. Nie jest wykształcony słuch fonematyczny. Nie zna wszystkich liter. Nie wykonuje działań matematycznych nawet do 10 przy użyciu konkre-
tów.

Zalecenia

Wskazane nauczanie specjalne programem dla dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim realizowane w Szkole Podstawowej
Wskazane dodatkowe zajęcia rewalidacyjne.

Uzasadnienie

Ze względu na niedorozwój umysłowy lekkiego stopnia wskazane kształcenie specjalne. Konieczna dalsza stymulacja rozwoju intelektualnego. Usprawnianie słabiej wykształconych funkcji percepcyjno-motorycznych.

5. 2. Płaszczyzny rewalidacji

Podstawą pracy z uczniem upośledzonym jest rewalidacja, czyli usprawnianie zaburzonych obszarów. Usprawnianie dziecka upośledzonego umysłowo nie przebiega wyłącznie na zajęciach rewalidacji indywidualnej, choć bez wątpienia zajęcia te są podstawową formą pracy z takim uczniem.

Rewalidacji podlegają cztery sfery zaburzeń:

1. Poznawcza

a) zaburzenia percepcji wzrokowej:

- analizy wzrokowej
- syntezy wzrokowej
- pamięci wzrokowej
- koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej

b) zaburzenia percepcji słuchowej:

- analizy słuchowej
- syntezy słuchowej
- pamięci słuchowej
- koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej

c) zaburzenia mowy:

- artykulacyjne (logopedyczne)
- głosowe (wrodzone zniekształcenia aparatu mowy)
- brak umiejętności mówienia

d) zaburzenia myślenia:

- przewidywania
- rozumienia pojęć
- wnioskowania
- planowania
- analizy myślowej
- syntezy myślowej
- porównywania
- różnicowania
- uogólniania

2. Ruchowa

- a) zaburzenia sprawności ruchowej (dużej motoryki)
- b) zaburzenia sprawności manualnej (małej motoryki)
 - rozmachowe
 - manualne
 - graficzne
- c) zaburzenia koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej
- d) zaburzenia orientacji przestrzennej

3. Emocjonalno – motywacyjna

- a) stany podwyższonego nastroju (euforia, śarty, zaczepianie)
- b) stany obniżonego nastroju (depresja, apatia, melancholia, smutek)
- c) nieumotywowane wahania nastroju (szybkie przechodzenie z jednego w drugi)
- d) rozhamowanie psychoruchowe (nadmierna ruchliwość, drażnienie, zaczepianie innych)
- e) pobudzenie ruchowe (szczególnie kiwanie się osób z głębokim UU)
- f) nieadekwatne do bodźca reakcje obronne i ochronne (autoagresja, otępienie uczuciowe)

4. Interakcji społecznych

- a) funkcjonowanie ucznia w:
 - rodzinie
 - środowisku
 - szkole
 - miejscach publicznych
 - instytucjach kulturalnych itp.
- b) uczeń jako:
 - członek społeczeństwa
 - odbiorca i twórca kultury
 - konsument itp.

W warunkach szkolnych rewalidacja przebiega najczęściej tylko w trzech pierwszych płaszczyznach: poznawczej, ruchowej i emocjonalno-motywacyjnej, gdy u dzieci znajdujących się w zespole klasowym interakcje społeczne nie są z reguły zaburzone. Usprawnia się zaburzone sfery zgodnie z zaleceniami Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej i diagnoz własnych nauczyciela, ale pozostałe sfery również podlegają usprawnianiu „przy okazji”.

5. 3. Sposoby usprawniania zaburzeń⁹

Dzieci z lekkim upośledzeniem umysłowym różnią się od swych normalnych rówieśników zaburzeniami wszystkich sfer rozwoju. Pracując z takim uczniem konieczne jest skupienie uwagi na rozwijaniu jego umiejętności, a nie na przekazywaniu mu wiadomości, których przyswojenie i zrozumienie jest często dla dziecka niemożliwe. W procesie nauczania dzieci upośledzonych najważniejsze jest usprawnianie zaburzonych obszarów, gdyto, co uda nam się usprawnić, na pewno przyniesie dziecku korzyść, a jeżeli się czegoś dodatkowo nauczy to jeszcze lepiej.

U tego typu dzieci najbardziej zaburzona jest sfera poznawcza, tj. percepcja wzrokowa, słuchowa, mowa i myślenie. Zaburzenia sfery poznawczej sprawiają, że u uczniów z lekkim upośledzeniem umysłowym upośledzone są wszystkie elementy wchodzące w skład tzw. kultury języka, czyli:

- umiejętność jasnego i precyzyjnego formułowania wypowiedzi (tzw. sprawność komunikatywna),
- poprawność gramatyczna czyli zgodność wypowiedzi z przyjętymi zasadami gramatycznymi
- estetyka języka wyrażająca się wrażliwością na piękno stylistyczne języka,
- forma estetyczna wypowiedzi

Zaburzenia percepcji wzrokowej, w tym problemy ze spostrzeganiem, powodują u ucznia poważne problemy m.in. w różnicowaniu liter, co sprawia, że dziecko myli litery podobne, różniące się tylko drobnymi elementami graficznymi: a-o, m-n, d-b. Przy przepisywaniu często opuszcza litery oraz popełnia liczne błędy ortograficzne. Percepcję wzrokową można usprawniać w dwóch zakresach:

a) analizy, syntezy i pamięci wzrokowej poprzez:

- ćwiczenia doskonalące analizę wzrokową (np. wyszukiwanie różnic);
- ćwiczenia doskonalące syntezę wzrokową (puzzle);
- ćwiczenia doskonalące pamięć wzrokową (np. pisanie z pamięci wcześniej odkrytego wyrazu, hasła);
- poprawne przepisywanie tekstu;
- uzupełnianie luk w wyrazach i zdaniach;
- odczytywanie wykresów i diagramów;

⁹ za J. Smeja, materiały z kursu „Terapia pedagogiczna”, Inowrocław 2004

- rozpoznawanie konturów kontynentów;
- odczytywanie i porównywanie danych i tabel;
- odczytywanie legend map i planów;
- odczytywanie rysunków schematycznych;
- wyróżnianie obrazu i tła;
- dobieranie elementów do całości;
- odczytywanie współrzędnych punktów;

b) koordynacji wzrokowo-ruchowej poprzez:

- podkreślanie tematu lekcji, dokonywanie wzorów;
- ćwiczenia w rysowaniu podanych wzorów bez odrywania długopisu od kartki;
- zabawy z papierem;
- przepisywanie tekstów;
- zabawy i ćwiczenia z piórkami innymi przyrządami do ćwiczeń fizycznych;
- przygotowywanie potraw;
- obsługa urządzeń gospodarstwa domowego;
- adekwatne zastosowanie barw, proporcji, perspektyw w pracach plastycznych.

Zaburzenia percepcji słuchowej usprawniamy w obszarach:

a) analizy, syntezy i pamięci słuchowej poprzez:

- ćwiczenie rozumienia przekazywanych informacji, poleceń słownych;
- nauki krótkich tekstów;
- powtarzanie rytmów (pamięć słuchowa);
- bogacenie słownictwa biernego i czynnego (pamięć słuchowa);
- ćwiczenia poprawnej artykulacji wyrazów - o charakterze logopedycznym;
- ćwiczenia w poprawnym zapisywaniu zbitek spółgłoskowych, upodobnie;
- dzielenie wyrazów na sylaby i głośki;
- dzielenie zdań na wyrazy (analiza słuchowa);
- tworzenie wyrazów zaczynających się od danej głośki, sylaby;
- pisanie ze słuchu (pamięć);
- zabawy morfologiczne (morfem leksykalny i słowotwórczy);
- opozycje fonemowe (typu sok–szok)
- układanie prostych zdań, wcześniej zdań wyrazowo-obrazkowych;
- zabawy dwiukonadowe i ortofoniczne;
- rozpoznawanie charakterystycznych odgłosów z kasy magnetofonowej;

b) koordynacji słuchowo–ruchowej poprzez:

- wykonywanie rysunków inspirowanych muzyką;
- pisanie ze słuchu i pamięci: liter, sylab, wyrazów, krótkich zdań;
- zapisywanie liter, sylab, wyrazów na tablicy (instruktażowny);
- kreślenie form kolistych, falistych;
- gry i zabawy ruchowe.

Zaburzenia mowy przejawiają się m.in. uboższym zapasem słów (zwłaszcza w słownictwie czynnym), trudnościami w prawidłowym budowaniu zdań i stosowaniu form gramatycznych. Ćwiczeniami usprawniającymi ten rodzaj zaburzeń są:

a) nadawanie i odbiór komunikatów werbalnych i pozawerbalnych pobudzające:

- umiejętność przekazywania informacji drogą werbalną i pozawerbalną;
- bogacenie słownika czynnego;
- odbiór sygnałów werbalnych i pozawerbalnych (w tym gestów i mimiki);
- przełamywanie lęku przed wypowiedziami pełnym głosem, pozytywne wzmocnienie podejmowanych prób;
- nazywanie rzeczy, czynności, stanów;
- umiejętność uważnego słuchania;
- formułowanie pytań, zdań;
- określanie przyczyn i skutków zdarzeń;
- kształcenie umiejętności formułowania własnych sądów.

b) czytanie:

- nauka i doskonalenie techniki czytania: sylabizowania z syntezą, odczytywanie wyrazów jednosylabowych;
- czytanie globalne wyrazów;
- doskonalenie umiejętności czytania na poziomie semantycznym zdań;
- doskonalenie umiejętności pracy z tekstem;
- kształtowanie nawyku obcowania z książką i/lub prasą

c) Ćwiczenia artykulacyjne:

- Ćwiczenia języka, np.
 - wysuwanie języka, przesuwanie z jednej strony na drugą,
 - przesuwanie języka wokół otwartych ust,
 - przesuwanie języka po zębach, od zębów do podniebienia,
 - mlaskanie czubkiem języka,

- mlaskanie ǫrodkiem jǫzyka,
 - robienie rurki,
 - jǫzyk szeroki, jǫzyk wǫski itp.
- Ćwiczenia warg, np.
- wyciǫganie ust jak przy samogǫsce „u”,
 - spǫszczanie ust jak przy „i”,
 - gwizdanie na jednym tonie,
 - trzymanie oǫwka wargami,
 - dmuchanie na pǫmie □ Ćwiecy,
 - szybkie wymawianie „au” lub „eu”,
 - gra na organkach,
 - dmuchanie w jarmarczne wiatraczki,
 - przytrzymywanie ustami kartki papieru;
- Ćwiczenia ruchǫw dolnej szczǫki, np.
- opuszczanie i unoszenie dolnej szczǫki,
 - przesuwanie szczǫki raz w jedna, raz w druga stron□
 - wysuwanie szczeki do przodu i cofanie jej.

Zaburzenia myǫlenia to przede wszystkim problemy z umiejǫtnoǫci□ analizy i syntezy, przewidywania, rozumienia poj□, wnioskowania, planowania, oceniania faktǫw, rǫnicowania, uogǫlniania, porǫwnywania, abstrahowania i definiowania. Definicje ogranicz□ si□ do poj□ podstawowych i maj□ charakter konkretno-obrazowy. Wnioskowanie wystǫpuje najcz□ciej na zasadzie analogii, natomiast rzadko poprzez dostrzeganie zwiǫzku mi□dzy wnioskiem a przesǫnk□. Upǫledzenie pamiǫci logicznej sprawia, ťe pojawiaj□ si□ u dzieci niekiedy zmyǫlenia i konfabulacyjne uzupeǫnienia luk pamiǫciowych. U uczniǫw upǫledzonych w stopniu lekkim istotny jest takťe schematyzm w myǫleniu i zmniejszony krytycyzm wobec efektǫw wǫsnego myǫlenia, gdyťich myǫlenie jest na niǫszym ewolucyjnie szczeblu rozwoju. W procesie usprawniania zaburzeǫmyǫlenia naleťy Ćwiczy□

a) procesy myǫlowe (wnioskowanie, analiz□ i syntez□ myǫlow□, rǫnicowanie, porǫwnywanie i uogǫlnianie) poprzez:

- okreǫlanie zwiǫzkw przyczynowo-skutkowych;
- czytanie na poziomie semantycznym poleceǫ do Ćwiczeǫ i zadaǫ;
- ukǫadanie historyjek z obrazkw;
- uzupeǫnianie niedokoǫczonych ciǫgǫw graficznych;

- koŃczenie zdania lub opowiadania;
- formuŃowanie wniosków i uogólnieŃ;
- umiejŃtnoŃ zastosowania podstawowych wzorów i prawideŃ matematycznych, fizycznych i chemicznych;
- znajomoŃ podstawowych pojŃ, faktów, wydarzeŃ;
- dorysowywanie brakujŃcych elementów;
- rozwiŃzywanie rebusów, krzyŃówek w zeszyte lub na komputerze;
- rozwijanie myŃlenia dywergencyjnego (Ńwiczenia na skojarzenia).

b) pamiŃ krótki i dŃgŃ poprzez:

- nauka krótkich utworów na pamiŃ;
- utrwalanie znajomoŃ tabliczki mnoŃenia;
- powracanie do wczeŃniej wprowadzonych pojŃ, zasad, treŃci celem ich przypomnienia i utrwalenia;
- pisanie z pamiŃci.

W pracy z uczniem upoŃledzonym umysŃowo najwaŃniejsza jest rewalidacja zaburzeŃ sfery ruchowej. Istotne jest tu usprawnianie zarówno duŃej jak i maŃej motoryki:

a) duŃa motoryka w szkole masowej usprawniana jest przede wszystkim na lekcjach wychowania fizycznego, ale takie czynnoŃci jak wycieranie tablicy, rozdawanie czy zbieranie zeszytów lub wieszanie mapy, równieŃ wpŃywajŃ na jej usprawnienie;

b) maŃa motoryka moŃe byŃ usprawniana w ramach wszystkich przedmiotów poprzez róŃnego rodzaju czynnoŃci manualne i graficzne, np.:

- wycinanie,
- klejenie,
- kolorowanie,
- kalkowanie,
- podkreŃlanie,
- odrysowywanie od szablonów,
- rysowanie szlaczków.

Aby skutecznie rewalidować wymienione wyżej sfery zaburzeń, należy mieć stale na uwadze zaburzenia w zakresie sfery emocjonalno-motywacyjnej. Ten rodzaj zaburzeń można rewalidować poprzez:

- wzywanie do odpowiedzi kiedy się zgłasza,
- unikanie zlecania pracy przekraczającej jego możliwości;
- dostosowywanie wymagań do możliwości ucznia,
- poświęcanie mu uwagi na każdej lekcji,
- motywowanie do podejmowania zadań,
- zauważanie i docenianie jego wysiłków,
- zauważanie i podkreślanie jego „mocnych stron”,
- zwiększanie poczucia własnej wartości dziecka.

Rewalidowane u ucznia zaburzenia muszą znaleźć swoje odzwierciedlenie w celach rewalidacyjnych lekcji. Każdy nauczyciel ma obowiązek nazwania tego co rewaliduje i podania sposobu rewalidacji. Należy to robić w sposób nieoperacyjny, czyli określić co jest usprawniane i poprzez jakie działanie ucznia, np. usprawnianie analizy wzrokowej poprzez poprawne przepisywanie tekstu.

5. 4. Indywidualny plan rozwoju ucznia na lekcjach matematyki w kl. V szkoły masowej

5. 4. 1. Uczeń upośledzony a matematyka

Nauczanie matematyki na drugim etapie edukacyjnym opiera się jeszcze na konkretnych i jest ściśle powiązane z praktyką, ale wymaga od ucznia abstrakcyjnego myślenia, dostrzegania związków i zależności, wnioskowania i stosowania uogólnień, a także koncentracji i samokontroli. Już same liczby (występujące przeciętnie w matematyce na każdym kroku) są abstrakcją, jeżeli nie towarzyszy im przynajmniej ilustracja rysunkowa. Dla ucznia upośledzonego umysłowo w stopniu lekkim jest to przedmiot bardzo trudny. Dlatego należy stosować indywidualizację, wymagać stopniowej trudności, wprowadzać jak najwięcej czynności konkretnych, doświadczeń i obserwacji. Uczeń powinien najpierw rozwiązać zadanie na konkretnych przedmiotach, środkach dydaktycznych, a później dopiero opisać rozwiązanie słowami lub prostymi symbolami. Nie należy też zapominać o motywowaniu i częstym aktywizowaniu ucznia.

5. 4. 2. Cele edukacyjne

Cele szczegółowe na tym poziomie kształcenia uczniów upośledzonych w stopniu lekkim są następujące:

- Przystwojenie przez uczniów podstawowych pojęć matematycznych, umiejętność opisywania zależności występujących w otaczającej ucznia rzeczywistości i związanych z codziennymi doświadczeniami za pomocą liczb naturalnych w zakresie 100, własności geometrycznych, terminów i prostych symboli matematycznych przy pomocy dorosłego; operatywne posługiwanie się pozycyjnym systemem dziesiętkowym, algorytmami pisemnych działań, przykładami ułamków zwykłych i dziesiętnych.

- Rozwijanie prostych aktywności matematycznych - naśladowania bezpośredniego i rozumnego, dostrzegania analogii, schematyzowania i matematyzowania, klasyfikowania, prostego uogólniania i wnioskowania, rozumienia i stosowania instrukcji i algorytmów, a także kształcenie wyobraźni przestrzennej podczas manipulacji przedmiotami oraz podczas rysowania modeli prostych figur geometrycznych płaskich i przestrzennych.

- Kształcenie umiejętności organizowania sobie miejsca pracy, planowania pracy przy rozwiązywaniu zadań, szacowania i przewidywania wyników, sprawdzania wyników po rozwiązaniu zadania, stosowania zrozumianych i wyuczonych pojęć oraz metod jako narzędzi

do rozwijania problemu, racjonalnego wykorzystywania różnych jednostek miar (czasu, masy, długości, pola, objętości) i prostych przyrządów pomiarowych w sytuacjach praktycznych, naturalnych i użytecznych w życiu, a także kształtowanie umiejętności w różnych technikach uczenia się dostosowanych do możliwości intelektualnych i fizycznych ucznia, przyzwyczajanie do wytrwałości, zdyscyplinowania, staranności, dostrzegania i poprawiania błędów oraz pracy w zespole.¹⁰

5. 4. 3. Metody

Metodami najczęściej stosowanymi na lekcjach matematyki są

- pokaz powiązany z opisem – wymaga od ucznia skupienia uwagi i koncentracji;
- metoda problemowa – metoda trudna dla ucznia upośledzonego, wymaga bowiem przede wszystkim myślenia abstrakcyjnego - operacje myślowe ucznia powinny być ukierunkowywane przez nauczyciela pytaniami typu: dlaczego, uzasadnij;
- praca pod kierunkiem – najefektywniejsza metoda pracy z uczniem upośledzonym. Można tu wykorzystać wszystkie dostępne środki dydaktyczne. Uczniowie przerysowywają, kolorują, kopiują figury geometryczne, wycinają, kleją, układają, mierzą, ważą, zliczają, wykonywają proste obliczenia.

5. 4. 4. Spodziewane osiągnięcia edukacyjne po klasie V¹¹

- Uczniowie potrafią policzyć elementy do 1000.
- Umie wyróżnić w liczbie trzycyfrowej setki, dziesiątki Jedności.
- Potrafi dodawać i odejmować w zakresie 100, często przy pomocy środków dydaktycznych.
- Umie obliczyć iloczyn i iloraz w zakresie 50.
- Potrafi uporządkować liczby naturalne od najmniejszej do największej i odwrotnie.
- Przy pomocy dorosłego rozwiąże zadanie tekstowe jedno- lub dwudziałaniowe. Zaokręgli wynik do dziesiątek.
- Potrafi narysować odcinki o danej długości oraz odcinki równoległe i prostopadłe.
- W konkretnych przypadkach obliczy obwód prostokąta i kwadratu (gdy długości boków są niewielkimi liczbami naturalnymi).

¹⁰ za Siwek H. „Matematyka. Program nauczania dla II etapu edukacyjnego (klasy 4-6) sześcioletniej szkoły podstawowej specjalnej dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim”

¹¹ ibidem

- Rozpoznaje figury pomniejszone i powiększone, przy pomocy nauczyciela potrafi takie figury narysować na sieci kwadratowej.
- Radzi sobie w sytuacjach praktycznych, wymagających mierzenia długości, masy, korzystania z zegara kalendarza, posługiwania się pieniędzmi.
- Posiada intuicje związane z ułamkami i liczbami większymi od 1000. Potrafi przy pomocy dorosłego takie liczby nazwać i porównać

5. 4. 5. Program nauczania matematyki w szkole masowej

a sfera poznawcza ucznia upośredzonego w stopniu lekkim

Uczniowie umyślnie upośredzeni w stopniu lekkim rozwijają się bardzo powoli i wykazują duże trudności w opanowaniu pojęć matematycznych. Są to bowiem pojęcia abstrakcyjne. Przykładowo mają ogromne trudności z działaniami w zakresie 10, mimo że opracowują sobie już większe zakresy liczbowe. Dopiero w klasie 4 w miarę dobrze dodają i nieco gorzej odejmują do 10. Główną przyczyną tych trudności leży w ograniczeniach intelektualnych. Uczeń upośredzony, uczyszczający do klasy masowej, nie jest w stanie opanować nawet w połowie zakresu materiału realizowanego przez jego rówieśników. Dlatego też opracowuje indywidualny program dla takiego ucznia należy uwzględnić możliwości, jakimi dysponuje w zakresie sfery poznawczej. Podstawowe zagadnienia sfery poznawczej ucznia upośredzonego w stopniu lekkim, odnoszące się do programu nauczania matematyki w klasie V, przedstawia poniższa tabela.

L.p..	Zagadnienie programowe	Zagadnienia sfery poznawczej ucznia upośredzonego w stopniu lekkim
1.	LICZBY NATURALNE	<ul style="list-style-type: none"> • Uczeń potrafi policzyć elementy do 1000. • Umie odczytać i prawidłowo zapisać liczbę trzycyfrową • Umie wyróżnić w liczbie trzycyfrowej setki, dziesiątki i jedności. • Potrafi dodawać i odejmować w zakresie 100, czasem przy pomocy rodków dydaktycznych. • Umie obliczyć iloczyn i iloraz w zakresie 50. • Potrafi uporządkować liczby naturalne od najmniejszej do największej i odwrotnie. • Przy pomocy dorosłego rozwiąże zadanie tekstowe jedno- lub dwudziałaniowe. • Zaokręgli wynik do pełnych dziesiątek.

2.	UŁAMKI ZWYKŁE	<ul style="list-style-type: none"> • Wie, że ułamek to mniej niż całość • Zna sposób zapisu ułamka. • Potrafi odczytać prosty ułamek • Umie (na konkretach) nazwać ułamków cząści całości. • Posiada intuicje związane z ułamkami • Potrafi przy pomocy dorosłego takie liczby nazwać i porównać
3.	UŁAMKI DZIESIĘTNE	<ul style="list-style-type: none"> • Wyodrębni w liczbie części dziesiętne i setne. • Odczyta cenę zapisaną w postaci dziesiętnej. • Obliczy koszt niewielkich zakupów.
4.	UŁAMKI I PROCENTY	<ul style="list-style-type: none"> • Zna słowo procent i odpowiadający mu znak %. • Kojarzy % z podziałem całości na 100 części. • Zastąpi ułamek o mianowniku 100 zapisem procentowym • Odczyta dane z diagramu procentowego. • Porówna wielkości przedstawione na diagramie procentowym • Orientuje się, gdzie stosowane są procenty.
5.	WIEŁOKĄTY	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafi zmierzyć długość odcinka. • Potrafi narysować odcinki o danej długości oraz odcinki równoległe i prostopadłe. • Nazywa wielokąt w odniesieniu do ilości boków • Potrafi narysować nazwa prostokąt, kwadrat, trójkąt • Wskazuje elementy wielokąta - boki, kąty, wierzchołki. • Rozpoznaje figury pomniejszone i powiększone, przy pomocy nauczyciela potrafi takie figury narysować na sieci kwadratowej.
6.	WYRAŻENIA ALGEBRAICZNE	<ul style="list-style-type: none"> • Wie, że działania matematyczne mogą zawierać litery lub inne symbole. • Umie zastąpić symbol liczb
7.	LICZBY UJEMNE	<ul style="list-style-type: none"> • Odczyta temperaturę na termometrze. • Ma pojęcie o spadkach i wzrostach temperatury.
8.	POLA WIEŁOKĄTÓW	<ul style="list-style-type: none"> • Intuicyjnie kojarzy wielkość figury z jej polem. • Wskazuje obwód i pole figury. • W konkretnych przypadkach obliczy obwód prostokąta i kwadratu (gdy długości boków są niewielkimi liczbami naturalnymi).
9.	GRANIASTOSŁUPY	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafi wskazać przedmioty i sprzęty w kształcie prostopadłościanu. • Przy pomocy wykona model prostopadłościanu. • Nazwie i wskaże elementy graniastosłupa (ściany, wierzchołki, krawędzie). • Czy pojęcie objętości z pojemności naczyni

5. 4. 6. Sposoby rewalidacji na lekcjach matematyki

Orzeczenie Poradni Psychologiczno–Pedagogicznej nr z 2001 r. zawiera następujące wskazania:

- nauczanie specjalne dla dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim,
- dodatkowe zajęcia rewalidacyjne,
- dalsza stymulacja rozwoju intelektualnego,
- usprawnianie słabiej wykształconych funkcji percepcyjno–motorycznych.

... Sprawno intelektualna na poziomie niedorozwoju umysłowego stopnia lekkiego. Utrzymuj się głębokie deficyty w zakresie pamięci trwałej, wnioskowania przyczynowo-skutkowego, analizy i syntezy wzrokowej. Nie jest wykształcony słuch fonematyczny. Nie zna wszystkich liter. Nie wykonuje działań matematycznych nawet do 10 przy użyciu konkre-
tów.

U dziecka z lekkim upośledzeniem umysłowym zaburzone są wszystkie sfery rozwoju. Dlatego te usprawnianie powinno być dokonywane we wszystkich obszarach. Na lekcjach matematyki w klasie V szkoły masowej cele rewalidacyjne można realizować poprzez zlecenie uczniowi następujących ćwiczeń

W zakresie zaburzeń percepcji wzrokowej

a) analizy, syntezy, pamięci wzrokowej

- wyszukiwanie np. trójkątów w zbiorze figur płaskich,
- wyszukiwanie liczb zawierających daną cyfrę,
- wyszukiwanie różnic między zbiorami figur geometrycznych,
- wydzielanie poszczególnych cyfr z liczby,
- odtwarzanie z pamięci kształtu figur geometrycznych,
- wielokrotne pisanie trudnych wyrazów;
- poprawne przepisywanie tekstu i działań matematycznych;
- wypisywanie informacji z tekstu;
- układanie odpowiedzi na pytania na podstawie tekstu lub ilustracji,
- odczytywanie wykresów i diagramów;
- odczytywanie i porównywanie danych i tabel;
- odczytywanie legend map i planów;
- odczytywanie rysunków schematycznych;

- odczytywanie współrzędnych punktów;
- b) koordynacji wzrokowo-ruchowej**
 - podkreślanie tematu lekcji;
 - dokonywanie wzorów;
 - ćwiczenia w rysowaniu podanych wzorów bez odrywania długopisu od kartki;
 - zabawy z papierem;
 - przepisywanie tekstów i liczb;
 - ćwiczenie w odrysowywaniu, kopiowaniu, kolorowaniu rysunków;
 - adekwatne zastosowanie barw i proporcji w pracach plastycznych.

W zakresie zaburzeń percepcji słuchowej

- a) analizy, syntezy i pamięci słuchowej**
 - rozumienie przekazywanych informacji i poleceń słownych;
 - nauka krótkich tekstów;
 - powtarzanie krótkich formuł;
 - bogacenie słownictwa biernego i czynnego (pamięć słuchowa);
 - układanie odpowiedzi do zadań;
 - ćwiczenia w poprawnym zapisywaniu nazw i pojęć;
 - dzielenie trudniejszych wyrazów na sylaby i głoski;
 - pisanie ze słuchu (pamięć);
 - ćwiczenia poprawnej artykulacji wyrazów - o charakterze logopedycznym;
- b) koordynacji słuchowo-ruchowej**
 - wykonywanie rysunków na podstawie opisu słownego;
 - pisanie ze słuchu i pamięci liczb, wyrazów, krótkich zdań;
 - zapisywanie cyfr, liczb, dźwięków, liter, wyrazów na tablicy (instrukcje słowne);
 - kreślenie form kolistych.

W zakresie zaburzeń mowy

- a) nadawania i odbioru komunikatów werbalnych i pozawerbalnych**
 - umiejętność przekazywania informacji drogą werbalną i pozawerbalną;
 - bogacenie słownika czynnego;
 - odbiór sygnałów werbalnych i pozawerbalnych (w tym gestów, mimiki);
 - próby przełamywania lęku przed wypowiedziami pełnym głosem, pozytywne wzmocnienie podejmowanych prób;
 - nazywanie rzeczy, czynności, stanów;

- umiejętność uważnego słuchania;
- formułowanie pytań, zdań;
- formułowanie krótkich wypowiedzi na zadany temat;
- wyrażanie się pełnymi zdaniami;
- kształcenie umiejętności formułowania własnych sądów.

b) czytania

- odczytywanie podpisów pod rysunkami;
- czytanie krótkich poleceń;
- czytanie liczb;
- doskonalenie umiejętności pracy z tekstem;
- kształtowanie nawyku obcowania z książką;

c) ćwiczenia artykulacyjnych

- prawidłowe wyrażanie słów i zwrotów;

W zakresie zaburzeń myślenia

a) procesów myślowych (wnioskowania, analizy i syntezy myślowej, różnicowania, porównywania, uogólniania)

- określanie związków przyczynowo–skutkowych (np. między ilością boków wielokąta a jego nazwą);
- czytanie na poziomie semantycznym poleceń do ćwiczeń i zadań;
- opisywanie figur geometrycznych;
- uzupełnianie niedokończonych ciągów graficznych;
- kojarzenie zdania;
- formułowanie wniosków i uogólnień;
- umiejętność zastosowania podstawowych wzorów i prawideł matematycznych;
- znajomość podstawowych pojęć;
- dorysowywanie brakujących elementów;
- rozpoznawanie symboli historycznych;
- rozpoznawanie symboli legendy mapy historycznej;
- rozwiązywanie rebusów, krzyżówek w zeszycie lub na komputerze;
- rozwijanie myślenia dywergencyjnego (ćwiczenia na skojarzenia).

b) pamięci krótkiej i długiej

- nauka definicji na pamięć;
- utrwalanie znajomości tabliczki mnożenia;

- powracanie do wcześniej wprowadzonych pojęć, zasad, treści celem ich przypomnienia i utrwalenia;
- pisanie z pamięci.

W zakresie zaburzeń ruchu

a) dużej motoryki

- rozwijanie, zwijanie i wieszanie plansz poglądowych;
- rozdawanie i zbieranie prac uczniów;
- ściąganie tablicy;
- przynoszenie kredy;
- pukanie głębki

b) małej motoryki

- ćwiczenia manualne – lepienie, wycinanie, klejenie, zwijanie, zawijanie, montowanie konstrukcji z elementów, modelowanie, stemplowanie, przypinanie, odpinanie, składanie, sortowanie;
- ćwiczenia graficzne – kalkowanie, kopiowanie, pogrubianie konturów, rysowanie na kratownicy, obrysowywanie szablonów, kreskowanie, zamalowywanie kredkami, wodzenie po wzorze, odwzorowywanie;

c) zaburzeń koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej

- rysowanie linii pomiędzy figurami,
- wodzenie palcem po wzorze,
- rysowanie w powietrzu,

d) zaburzeń orientacji przestrzennej

- określanie kierunku na osi liczbowej;
- umieszczanie przedmiotów w trakcie wykonywanych prac w określonym miejscu;
- przenoszenie przedmiotów na określone miejsce.

W zakresie emocjonalno-motywacyjnym będzie wzmocniana motywacja dziecka do działania, przede wszystkim poprzez dostosowywanie wymagań do jego możliwości oraz zauważanie i docenianie jego wysiłków.

W zakresie interakcji społecznych będzie wzmocniana pozycja ucznia w grupie poprzez wykonywanie przez niego zadań podobnych jak reszta klasy, na bazie tych samych podręczników i zeszytów ćwiczeń – tylko w szczególnych przypadkach uzupełnianych indywidualnymi kartami pracy ucznia.

5. 4. 7. Przewidywane efekty pracy rewalidacyjnej

Połączenie procesu edukacyjnego z działalnościami rewalidacyjnymi prowadzonymi na wszystkich lekcjach matematyki powinno przynieść wymierne efekty w zakresie usprawnienia zaburzonych sfer, a co za tym idzie również w zakresie przyswajania umiejętności bezpośrednio związanych z nauczaniem przedmiotem. Skutkiem stosowania ćwiczeń usprawniających powinno być w tym konkretnym przypadku przede wszystkim usprawnienie analizy i syntezy wzrokowej, pamięci trwałej, mowy, małej motoryki i koncentracji, a także lepsze funkcjonowanie ucznia w grupie klasowej. Realizowany program dydaktyczny powinien również przynieść przyrost umiejętności matematycznych, ale trudno przewidywać jaki będzie poziom tego wzrostu, gdyż aktualny stan umiejętności w tym zakresie jest u dziecka bardzo niski.

Skuteczność działań nauczyciela – zarówno w zakresie rewalidacji ucznia, jak i działań edukacyjnych – będzie sprawdzana przy pomocy arkusza ewaluacyjnego dołączonego do tego rozdziału.

ARKUSZ EWALUACYJNY

Indywidualnego planu rozwoju dziecka na lekcjach matematyki

Imię i nazwisko ucznia rok szkolny klasa

1. Czy cele rewalidacyjne realizowane są na każdej jednostce lekcyjnej?

Tak Nie

2. Jak postrzegane są przez nauczyciele płaszczyzny rewalidacji?

a) poznawcza

percepcja wzrokowa

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

percepcja słuchowa

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

mowa

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

myślenie

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

b) ruchowa

koordynacja wzrokowo-ruchowo-przestrzenna

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

sprawność ruchowa

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

sprawność manualna

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

orientacja przestrzenna

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

c) emocjonalno-motywacyjna

stabilny nastrój

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

koncentracja

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

cierpliwość

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

stabilność psychoruchowa

niewystarczająco zadowolająco słabo bardzo dobrze

3. Czy zadania planowane dla ucznia są

zbyt trudne zbyt łatwe właściwe

4. Czy uczeń rozwinął swoje umiejętności? W jakim zakresie? (analiza zeszytu, prac pisemnych, wypowiedzi ustnych, innych wytworów ucznia)

.....

.....

.....

.....

5. Dodatkowe informacje, wskazówki, uwagi:

.....

.....

.....

.....

Podsumowanie

Praca niniejsza powstawała z myślą o konkretnym dziecku uczyszczającym do szkoły masowej. Zaobserwowane trudności w wykonywaniu, prostych wydawałoby się czynności i zadań przez tego uczennicę skłoniły mnie do wnikliwszego spojrzenia na zagadnienia związane z edukacją szkolną ucznia upośledzonego umysłowo w stopniu lekkim.

Mam nadzieję, że inni nauczyciele uczący dzieci upośledzone w klasach masowych, skorzystają z zawartych w tej pracy wskazówek, co niewątpliwie przyniesie wymierne korzyści nauczającym przez nich dzieciom. Ujednolicenie metod i form pracy z dzieckiem upośledzonym w stopniu lekkim w szkole masowej sprzyja prawidłowemu włączaniu tego ucznia w proces dydaktyczny, a przez to lepsze opanowanie przez niego materiału z zakresu przedmiotów szkolnych. Harmonijna realizacja przez nauczycieli zadań w zakresie nauczania i wychowania ucznia niepełnosprawnego, na pewno pomoże dziecku w odnoszeniu indywidualnych sukcesów, niezbędnych dla jego dalszego wszechstronnego rozwoju.

Prawidłowe, ujednolicone postępowanie z uczniem upośledzonym sprzyjałoby poszerzaniu jego zakresu umiejętności w sferze poznawczej, ruchowej, emocjonalno-motywacyjnej i interakcji społecznych, przez co lepiej przygotowuje go do udziału w życiu społecznym i zapewni tworzenie dobrego klimatu dla rozwoju dziecka w szkole masowej.

Bibliografia

1. Bogdanowicz M.: Ćwiczenia grafomotoryczne według Hanny Tymichowej, Gdańsk 1997
2. Bogdanowicz M.: Metoda Dobrego Startu, Warszawa 1999
3. Bogdanowicz. M.: Integracja sensoryczno–motoryczna – metody, diagnozy i terapia, Warszawa 1990
4. Czajkowska I., Herda K.: Zajęcia korekcyjno–kompensacyjne w szkole, Warszawa 1989
5. Frostig M.: Program rozwijający percepcję wzrokową – 3 poziomy, Warszawa 1986
6. Gruszczyk - Kolczyńska E.: Dlaczego dzieci nie potrafią uczyć się matematyki, Warszawa 1989
7. Gruszczyk - Kolczyńska E.: Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki, Warszawa 1992
8. Jastrzęb J.: Gry i zabawy w terapii pedagogicznej, Warszawa 1990
9. Komorska M.: Sytuacja dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w społeczeństwie polskim, Lublin 2000
10. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, uchwalona w dniu 2 kwietnia 1997 r.
11. Kościelska M.: Oblicza upośledzenia, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 1995
12. Maciarz A.: Uczniowie niepełnosprawni w szkole powszechnej - poradnik dla nauczycieli, Warszawa 1992
13. Okoń W.: Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, Wydawnictwo Akademickie „Ak”, Warszawa 1998
14. Pasek E.: Krzyżówki, zgadywanki, rebusy.
15. Poradnik metodyczny dla nauczycieli kształcących uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych, Warszawa 2001
16. Rozporządzenie MEN z 29 grudnia 2000 r. w sprawie zasad podziału oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. Nr 122, poz. 1330 ze zmianami)
17. Rozporządzenia MEN z dnia 12 lutego 2001 r. w sprawie orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży oraz szczegółowych zasad kierowania do kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania (Dz. U. Nr 13 z 2001 r., poz. 114) .
18. Rozporządzenie MEN z dnia 21 marca 2001 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 29, poz. 323 ze zmianami: Dz. U. Nr 128 z 2001 r., Dz. U. Nr 46 z 2002 r., Dz. U. Nr 155 z 2002 r)

19. Rozporządzenie MENiS z dnia 12 lutego 2002 roku w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 15 z 2002 r.)
20. Rozporządzenie MENiS z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458)
21. Siwek H.: Matematyka. Program nauczania dla II etapu edukacyjnego (klasy 4-6) sześciolletniej szkoły podstawowej specjalnej dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim
22. Smeja J.: Materiały z kursu „Terapia pedagogiczna”, Inowrocław 2004
23. Smeja J.: Oceniajmy i doceniajmy, Jeńwo
24. Smoleńska A.: Ęwiczenia wyrównawcze w zakresie czytania i pisania, Warszawa 1989
25. Tomczak E.: Materiały Poradni Psychologiczno–Pedagogicznej w Pyzdrach
26. Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 ze zmianami
27. Waszkiewicz E., Obserwuj, mów, rysuj – Ęwiczenia rozwijające percepcję wzrokową
28. Zakrzewska B. Reedukacja dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu, Warszawa 1976